

ПИСМА НА СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ

ДИМИТЪР МИХАЙЛОВ

Значителна част от епистоларното наследство на Стоян Михайловски остава и до днес пръснато из различни архиви. Впрочем такава е съдбата и на голям дял от неговото художествено творчество. Предложените тук писма¹ хвърлят допълнителна светлина върху характера на писателя, доуточняват някои моменти от биографията му, дават представа за творческите и издателските му планове, внасят нови щрихи към портрета му на общественик. Големият период от време, който обхващат писмата (1894—1922), позволява да се види фигурата на поета многогранно и в развитието. През 1894 г., откогато е първото писмо, 38-годишният Михайловски е вече зрял и утвърден писател, автор е на осем книги, между които са донеслите му литературна известност „Поема на злото“ (1889), трите части на „Novissima verba“ (1889—1890), „Книга без заглавие“ (1892), „Нашите писачи и газетари“ (1893). До края на века издава „Философически и сатирически сонети“ (1895) и „Книга за българския народ“ (1897) — творби, които го поставят между първенците на литературата ни. От друга страна, писмата след 1905 г. донякъде дават възможност да се проследи как мисли Михайловски след оттеглянето си от активна обществена дейност. А и нещо друго — дали наистина трябва да се твърди категорично, че след тази година той напълно се затваря в себе си, след като са налице „пробивите“ на тази изолация по време на войните и особено през 1919—1921 г., когато ръководи издаването на в. „Напред“? Освен това на три пъти се кандидатира за народен представител (1908—1911 г.), като последния път е в листата на БЗНС.

Една част от писмата са адресирани до известни личности в нашия литературен и културен живот от последното десетилетие на XIX и първата четвърт на XX век — Стефан С. Бобчев, Христо Олчев, Александър Паскалев, Иван Вазов, Иван Попов. По-близките литературни контакти между Михайловски и Стефан С. Бобчев датират още от периода 1876—1877 г. Тогава Бобчев е редактор на излизания в Букурещ в. „Стара планина“, а Михайловски изпраща за вестника стихотворения от Еке ан Прованс (Франция), където е студент по право. Кореспонденцията им се активизира след 1894 г., когато Бобчев основава и става редактор на сп. „Българска сбирка“, чийто сътрудник е и Михайловски. Четири от тези писма дават допълнителни сведения за една страна от дейността на поета, с която е бил твърде популярен по онова време — изнасянето на публични беседи по обществено-политически, литературни и езикови въпроси. Михайловски се е славел като изключителен оратор, а като френски възпитаник често е изпъстрял своите сказки с примери от френската история, философия и литература, и то на френски език. Неговата ръка е написала върху визитната му картичка следния недатиран текст до неизвестен адресат: „Госпожо, напомням си вашата покана, пролетес, и ви съобщавам, че съм готов да държа — за сега — две или три конференции върху следния сюжет: *История на френския език (Histoire de la langue fran-*

¹ Писмата на Ст. Михайловски, освен предложените тук, са отпечатани в следните публикации: И в. Б е н е в. Неизвестно писмо на Стоян Михайловски от 1880 г. — Пловдив. — Език и литература, 1959, кн. 2, 144—145; Н. Ж е ч е в. Из кореспонденцията на Стоян Михайловски. — Литературна мисъл, 1968, кн. 2, 123—140; Л. С т а м а т о в. Стоян Михайловски до д-р. К. Кръстев. — Септември, 1982, кн. 8, 211—220; Х р. Й о р д а н о в. Библиотека „Свети Климент“. — В: Периодика и литература. Т. 1. С., 1985, 412—413. А откъси са цитирани в: И в. Б о г д а н о в. Стоян Михайловски. Поет, трибун и мислител. С., 1947; А. Т о д о р о в. Стоян Михайловски. Баснописец и сатирик. С., 1956.

раме). Изложението на материала си ще направя на френски език, разбира се. Желал бих да се вземе, за тая цел, големия салон на Славянската беседа.² За Михайловски публичните лекции са част от неговата длъжност на писател и общественик. Това не е само удовлетворяване на жаждата за поддържане на контакт със своите читатели, но и на същна потребност да убеждава и да поддържа будна обществената съвест не само с перо, а и чрез живото слово. Полемичната структура на голяма част от неговото творчество сякаш намира продължение и в неговите изяви като оратор. От начина, по който подготвя всяка сказка, личи, че той влага цялата си същност в това дело и резултатът от него не му е безразличен. С болка е отбелязал в бележка от 13. II. 1914 г.: „Сказката ми, тая вечер, при Вишнето училище, излезе несполучлива.“³ А като прибавим и някои от изявенията му в публикуваните от Николай Жечев писма, може да се състави една относително пълна картина за наклонността на Михайловски да излага устно своите идеи. В писмо до Кирил Христов от 29. I. 1905 г. той заявява: „Ръкописите на моите беседи и сказки образуват цяла библиотека — ала същността на проповедите ми може да се съкрати в една редушка: „Любоата е по-сидна от враждата““⁴ А на 21. III. 1907 г. пише на Бобчев: „От шест години насам съм държал не по-малко от 200—300 конференции; речите ми би дали материал за няколко тома; какви практически последици, каква реална полза от всичката тъзи бълскотия? Думи хвърлени от прозореца, увещания отнесени от всички земни ветрове.“⁵

Писмата на Михайловски до книгоиздателите Христо Олчев и Александър Паскалев са свидетелство за търсенето на възможности многобройните му ръкописи да видят бял свят. Не е известно обаче някой от двамата да е издавал негова книга. Особен интерес буди картичката от 2. I. 1915 г. до Паскалев, където Михайловски в присъщия си морализаторски тон дава израз на своите възгледи за идеалите на „младия български мъдрувач“ в условията на Първата световна война.

Предлаганият тук текст до Иван Вазов представлява чернова на телеграмата, с която Михайловски поздравява народния поет за неговия 70-годишен юбилей. Известно е, че между двамата писатели не е съществувало лично приятелство, но през по-голямата част от живота си те са поддържали помежду си отношения на толерантност и уважение. След като цитира очевидно по памет поздравителната телеграма на Михайловски, Борис Вазов пише: „Брат ми беше много трогнат и му благодари с един радушен отговор. От индивидуалните поздрави през време на юбилея само тоя на министър-председателя Александър Стамболийски може да се подравни по топлота с поздравя на Михайловски. . .“⁶ А д-р Димитър Гаврийски в своя спомен заявява: „По юбилея (Вазов — б. а., Д. М.) много се радваше на телеграмата на Михайловски и после обичаше да говори за нея.“⁷ В отговора на Вазов от 23. X 1920 г. се съдържа и твърде висока оценка за мястото на Михайловски в нашата литература:

„Драгий и великий мой колега!

Дълбоко ме умили Вашия горещ поздрав по случай юбилея ми, поздрав, изразяващ благородни чувства на едно българско и поетическо сърце. Ласкателната Ви оценка на моята дейност ми прави висока чест, идяща от твореца на непостижати на сила и мисъл поетически трудове, украсение на нашата книжнина. Приемете моята искрена и дълбока благодарност.

Иван Вазов“⁸

През 1922 г. в Народния театър се играе пиесата на Михайловски „Кога боговете се смеят“, за която Елин Пелин публикува отзив във в. „Развигор“. След като прави някои забележки, породени от особената поетика на Михайловски, той заключава: „При все това между играните български пиеси пиесата на г. Михайловски е една от най-смислените и най-литературните. Тя заслужава да се види.“⁹ „Кога боговете се смеят“ е поставена на сцената от известния драматичен актьор

² НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 22а.

³ НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 1, л. 222.

⁴ Н. Жечев. Цит. публ., с. 136.

⁵ Пак там, с. 136.

⁶ Ст. Михайловски, Ал. Константинов, Г. П. Стаматов в спомените на съвременниците си. С., 1963, 120—121.

⁷ Пак там, 118.

⁸ И в. Вазов. Събрани съчинения. Т. 22. С., 1979, с. 197.

⁹ Елин Пелин. Кога се смеят боговете. — Развигор, год. II, бр. 83 от 9. IX. 1922 г.

и режисьор Иван Попов, до когото Михайловски изпраща предложеното тук писмо като израз на своята благодарност за реализирането на авторската му мисъл „с пълна умелост и вещина“.

Друга група от писмата — до Теодор Теодоров, Иван Кепоп, К. Гаврилов, Стефан Стефанов — засягат някои страни от обществената и публицистична дейност на Михайловски. Особен интерес представлява пространното писмо до Иван Кепоп от 1901 г., в което Михайловски като председател на Върховния македоно-одрински комитет излага подробно своите възгледи относно македонското движение, а и някои от моралните си принципи. Това писмо потвърждава донякъде предположението, че името на писателя е било използвано за задкулисни машинации от фактическите ръководители на „върховистите“ — двореца, Министерския съвет, ген. Иван Цончев и др. Тук ясно личи драмата на Михайловски като общественик. Неговите високи патриотични идеали са били трудно или изобщо неприложими в условията на твърде корумпирания обществено-политически живот у нас. След крайно изострените отношения между различните групировки на 1. II. 1903 г. правителството разтурва официално македонските организации. Против Михайловски и други ръководители на македонското движение е заведено условно съдебно дело, което дълго време се протака и не се решава. Писателят е поставен под домашен арест, личната му кореспонденция се отваря и проверява. В разписка на Софийския окръжен съд, поднесена му, за да се удостовери разтварянето на частно писмо до него, Михайловски е написал гневните думи: „Протестирам против тоя мръсен и разбойнически произвол на турските шпиони.“¹⁰ Писателят се бунтува против нарушаването на неприкосновеността на личната кореспонденция, но това не е попречило на официалните власти няколко години да го държат в неизвестност и под напрежение. По този повод е писмото му от 3. IV. 1907 г. до служителя в съда К. Гаврилов с молба да се провери дали е вдигнат запора на поръчителя му. Отговорът е: „Уважаемий г-н Михайловски. Съжалявам, че не мога да Ви услужа за справката, защото лицата, които са натоварени с тази работа не помнят нищо по въпроса.“¹¹ Повече светлина хвърля препис от документ на Софийския окръжен съд: „С определение от 24 август 1906 г. од. под № 2655, Съдът е постановил да се освободи поръчителството на Ст. Михайловски. С № 20148 от 7 септ. 1906 г. е писано на нотариуса при Руссен. окр. съд да се освободи гаранцията на Георги Петрович, т. е. да се смене затрашителната статия № 139 903 г.“¹² Така след почти четиригодишно протакане Михайловски е освободен от отговорност. А като прибавим и факта, че през това време (1905 г.) против него се води друг процес, този път публично по специално създадения закон за защита на особата, можем да съдим на какъв психологически натиск е бил подложен писателят. И всичко това заедно с разклатеното му здраве, за което става дума в някои от писмата, отчасти обяснява неговото оттегляне от обществена дейност точно в този период.

Писмото до неговия съгражданин Теодор Теодоров представя Михайловски като участник в предизборните борби за VIII Обикновено народно събрание след падането от власт на Стефан Стамболов. В различни години писателят е избран на три пъти за народен представител, като през времето, към което се отнася посоченото писмо (1894 г.), той е избран за депутат в Къзъл агач (ди. Елхово), макар да се разбира от друго писмо на Михайловски, публикувано от Любомир Стаматов, че е искал да се кандидатира в родния си град Елена: „Писах тия дни пет-шест писма до приятелите си в Елена. Ще ми поверят ли моите драги *свеледници* депутатски мандат — не зная, ще ми бъде жално, обаче, ако не сполуча. . . Набрали са се у мене сто и петдесет човала с приказки, сладки и горчиви, и много ми се ще да ги изразия тия човали от Трибуната на Нар. събрание. . .“¹³ (до д-р Кръстев от 14. VIII. 1894 г.). След изборите Михайловски е един от най-активните членове на парламентарната комисия по разследване злоупотребите и насилията на режима на Стамболов.

Една от последните страници от гражданската биография на поета е създаването на „независимия вестник за политика и литература“ „Напред“, който излиза от 16. VI. 1919 г. до 23. XI. 1921 г. и е насочен предимно против несправедливия Ньойски договор. В писмото до софийския индустриалец Стефан Стефанов от 2. IX. 1919 г. Михайловски фактически излага програмата на вестника, изявява се като горещ защитник на „българизма“, като личност, търсеца спасителни пътища за България в трудното време след националната катастрофа, предизвикана от Първата световна война.

¹⁰ НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 22, л. 1.

¹¹ НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 5, л. 2.

¹² НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 5, л. 3.

¹³ Л. Стаматов. Цит. публ., с. 214.

Писмата и картичките, адресирани до семейството на Георги Петрови¹⁴ в Русе и до Костадин Саев в София, оформят трета група, в която виждаме Михайловски откъм по-интимната му страна, в отношението към роднините и близките си. Георги Петрови¹⁴ е тъст на поета, а останалите лица, за които се споменава в картичките, са от неговото семейство. Костадин Саев живее в дома на Михайловски, а след смъртта на писателя е осиновен от съпругата му Райна Петрови¹⁴ Михайловска.

Повечето от писмата на Михайловски се характеризират с присъщия и за неговото творчество приповдигнато-изискан слог и умишленото архаизиране на стила. Но същевременно е това показват и стремежа му към етичност в отношенията с другите. Някъде се долавят и характерните за Михайловски противоречия и крайни сждения. Например в едно от писмата до Бобчев ще напише: „... аз имам един скверен и непростителен обичай — не чета никакъв български вестник“, но същевременно на много места в бележниците си е записвал редица факти, изнесани в пресата.¹⁴ Неговата кинияща за деятелност натура често влиза в противоречие с желанието му да се дистанцира от пошлостта и безкрупулността на буржоазния обществен живот. Това, разбира се, не му пречи в определени периоди да бъде безпощаден публицист, какъвто се изявява по страниците на в. „Ден“, а по-късно и във в. „Напред“. Нужно е да се добави че предлаганите тук писма и публикуваната досега част от кореспонденцията на Михайловски изменят донякъде създадената представа за затворения и недружелюбен характер на писателя.

За улеснение предлаганите писма са групирани според адресата, като е спазена — общо и във всяка група — хронологията на тяхното изпращане. Няколко от писмата не са датирани от адресанта. Посочената в скоби дата е взета от пощенското клеймо, а там, където не е фиксирана дата, означава, че пощенският плик не е запазен. Писмата се печатат според правописа и пунктуацията на писателя. Всички съкращения и подчертавания са на Михайловски.

До Стефан С. Бобчев

1.

Драгий ми Бобчев,

На 1 юлий ще замина за Виена, с семейството си, за да консултирам някои Виенски лекарски знаменитости. . .

Преди за замина обаче, и за да мога да замина, принуден съм да прегледам и разчистя сметките си с някои Бълг. Списания които бяха ме поканили да им стана сътрудник срещу възмездие („Мисъл“, „Светлина“, „Българска сбирка“,¹⁵ и пр.). Простете ме, ако ви безпокоя. Да немах да ходя в странство — не бих помислил даже за подобни хесати.

София
16 юний
1894.

Ваш от сърце
Ст. Михайловски

НБКМ-БИА, II. Д. 3695

2.

Уважаемий Господни Бобчев,

За да имае свят довечера желателно е да се вземат следните мерки:

Първо, да се разнесат покани из по главните кафенета (Панах, Хотел Македония, Кафене България, и др.)

¹⁴ Вж. напр. НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 1, л. 715, 730, 766 и др.

¹⁵ С известни прекъсвания Михайловски сътрудничи на тези три списания и след 1894 г. Най-осезаемо е неговото участие в „Мисъл“, където до и през 1894 г. отпечатва голям брой свои творби, между които са и проектът за „български всеучилищен химн“ „Кирил и Методий“, „Книга без заглавие“, „Орисия“, „Нашите писачи и газетари“, циклите „Апоросо“, „Философически совети“ и мн. др. През 1984 г. публикува в „Светлина“ 6, а в „Българска сбирка“ 8 различни по характер произведения.

Второ, да се поканят писмено някои лица — най-вече книжовници.

Трето, да се залепят обявления из улиците.

И четвърто, да се изпратят съобщения до вестниците — (понеже те излизат в 5 ч. сиреч един час по рандо.).

Но моята конференция ще бъде преди всичко, отправена към публицистите: ще се опитам да произведа превращение в техните умове по един работи в които съм взимал дълги години наред живо участие — та чувствавам че тежка отговорност лежи върху мене!

13/VI

1907

НБКМ-БИА, II. Д. 3696

С привет и почитание,

Ст. Михайловски

3.

Уважаемий Господин Бобчев,

Предлагам ви да свикате едно събрание, тези дни, пак за моя сказка.

Тоя път ще ви чета отломки из едно съчинение, носящо заглавие:

Паметописи на един самотник.

Това са, в същност, моите мемоари.¹⁶ Ето вече три години как повседневно работя на тях.

Като имам пред вид тежките социално-политически и морално-религиозни кризи, които преживява българщината — смятам да ви чета следните работи:

1. Кои са научно-политическите основания за задружно действие между партии и групи — в конституционна страна;

2. За отношенията между коронованите глави и писателите — в разни страни, преимуществено в Западна Европа;

3. За „неделимостта“ на върховната власт — (за гибелните последствия от *подмята* на върховната власт между народ и владетел, и конституционни страни).

Най-после, на тая конференция аз ще ви покажа един рядък и скъпоценен документ — от който едва ли се намират два или три екземпляра, в Франца, па и в цяла Европа: —

„Оригиналният“ Проект за конституция изработен по *заповед на френския Конвент, в г. 1795, подир провалата на Робеспьера.*

И по своето съдържание, и като *скъпа историческа остатка*, — тоя документ е нещо, което заслужава внимателно разглеждане от страна на всеки просветен мъж или публичен четец; в завещанието си аз го подарявам на Бълг. Университет.

София

16/VI

1907

НБКМ-БИА, ф. 567, а. е. 4

С най-голямо почитание

и колегиален поздрав

Ст. Михайловски

4.

Драги и високоуважаеми

Господа

Ст. С. Бобчев

и Д. Йоцов,¹⁷

Тревожното положение на турско-българските работи е повече от всякога на дневен ред.

Моля ви да свикате — в големия салон на Славянската Беседа — ново събрание, на което ще държа сказка по следния въпрос:

¹⁶ Към множество фрагменти в бележниците си Михайловски е отбелязал на френски или на български: „Моите мемоари“. През 1910 г. сп. „Съвременна мисъл“ (кн. 9, с. 734) съобщава, че писателят „работи върху мемоарите си по македонското движение“. Дълги години Михайловски пише своите мемоари, но не успява да ги издаде в отделна книга.

¹⁷ Става дума вероятно за Димитър Йоцов (1863—1935) — редактор на сп. „Пчела“.

— Как да спасиме българизма от общо посрамление? —

София

8-IX-1908

Post-Scriptum. — Чакам две думи отговор.

НБКМ-БИА, II. Д. 3697

Вес ваш

Ст. Михайловски

улицы Парчевич и

Витошка, № 55

5.

Уважаеми господ. Бобчев,

Материал ще ви пратя утре вечер. Преписва се днес от домашните ми.

понеделник
вечер

С приятелски поздрав,
Ст. Михайловски

НБКМ-БИА, II. Д. 3699

6.

Уважаеми господин Бобчев,

Бързам да ви осветля, че за днешната янлъш-сказка не съм виновен аз.

Господин Н. Петков, с когото се срещнах тая заран, че увери че никакво събрание не е свикано за днес, в локала на публицистическото дружество; той прибави че моята конференция ще може да се държи тези дни. . .

Това, от една страна; а от друга страна аз имам един скверен и непростителен обичай — не чета никакъв български вестник.

Казвам ви, прочее, en toute conscience,¹⁸ че до 6 часа тая вечер *хабер* няхах че сте свикали събрание.

Но не вреди, нали? C'est un tres petit malheur,¹⁹ както дума френецът.

Петък вечер

С поклон и поздрав,
Ст. Михайловски

НБКМ-БИА, II. Д. 3700

До Теодор Теодоров²⁰

7.

София, 2 юлий, 1894

Драгий ми Теодоров,

Получих завчера твоето писъмце. Телеграфирах ти, в същия ден, но от Търново ми възвърнаха телеграмата — със забележка че си напуснал града.

Брат ми Михал не е в София сега. Той замина за Самоков, където ще досвършва екзамените си (полски практични военни испити). Узнах че щял да се завърне подир две седмици, но тогава пък аз няма да бъда в София. Както и да е, ще взема мерки, ще направя каквото трябва.

¹⁸ С чиста съвест — (фр.).

¹⁹ Това е едно малко нещастие — (фр.).

²⁰ Теодор Теодоров (1859—1924) — политически деец, лидер на Обединената народнопрогресивна партия. Като министър-председател възглавява българската делегация при подписването на Ньойския мирен договор през 1919 г.

Имах тези дни дълъг разговор с Доктора Моллова²¹. Той ми каза че няма да си постави кандидатурата за депутат — в Еленската Околия — но че на свое място щял да препоръча Доктора Миркова,²² — и даже бил го вече препоръчал на Бебревчени. Моллов ми говори твърде надменно. Ето същите му думи:

„— Еленчаните не могат да излязат на глава с Бебревчените. Аз имам сичките Турци и себе си. Аз мога да ви парализирам и да осуеят всичките ви усилия; бих могъл да направя и Теод. Тодорова да пропадне! . . .“

Ето ви думите на Моллова; Надутост хекимбашийска!

Аз му дадох този отговор:

„— Бебревото да разбие Елена, туй би значало мухата да изеде птицата.“

На 5 т. м. заминаваме за Австрия. Ще ти пиша пак.

Твой друг,
Ст. Михайловски

Post Scriptum. — Поздравления на Губиделникова, Госпожа Станка, Г-жа Иваничка, Огнянова, — и всички у дома ви.

Стоян

НБКМ—БИА, ф. 273, а. е. 1571

До Александър Людсканов²³

8.

Руссе, 24 окт. 1899

Драгий ми Люцканов,

Моля ви да публикувате в вестника *България*²⁴ следното *антрефиле*:

— Научаваме се, че г. Ст. Михайловски, бивший професор при Висшето Училище, бивший Народен Представител, ще тури под печат, подир три-метири седмици, едно свое съчинение по философията на историята. Тая книга ще бъде озаглавена: *Философия на Новобългарската История*,²⁵ и ще съдържа следните параграфи: 1. При какви социални условия бе еманципирана България от Турското иго. 2. Какъв прогрес са направили Българите от двадесет и три години насам. 3. Философия на персоналната управа. 4. Узрял ли е Българският народ за публични свободности. 5. Бъдиостта на Българските политически институции. 6. Как да се организират демократическите елементи в България.“

Ползувам се от случая, драгий ми Люцканов, за да ви изпратя — вам и на Дядя Цанкова — най-сърдечните си поздравления.

Ваш приятел
Ст. Михайловски.

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 14

²¹ Димитър Моллов (1845—1914) — лекар, публицист, преводач, общественик. Роден в с. Беброво, Еленско.

²² Сава Мирков (1850—1927) — лекар, роден в с. Беброво.

²³ Александър Людсканов (1855—1922) — юрист и политик. Член на Прогресивнолибералната партия. Зет на Драган Цанков.

²⁴ „България“ (1898—1921) — вестник на Прогресивнолибералната партия, чийто лидер по това време е Драган Цанков.

²⁵ Приживе на Михайловски книгата не е издадена. Съчинение с подобно заглавие („Звездение във философията на новобългарската история“) е публикувано от Иван Богданов („Ст. Михайловски. Неиздадени съчинения.“ Т. I. С., 1940), но от посочения план в писмото явно тук става дума за друго произведение, чийто ръкопис не е запазен. Писателят оставя няколко ръкописа с подобно заглавие, но те очевидно са от по-късно време.

Уважаемий
Господине Кепов,

Г. Димитров, печатарят-издател на вестн. „Изгрев“,²⁷ ми телеграфира — мен и на няколко солични газети — за да се оплаче от някаква си комитетска шайка в Кюстендил!

Всички, които ме познават, а в това число и вие, Господине, знаят, че ази презирам и ненавиждам хищниците и насилниците — под каквото знаме и да се подвизават те!

На хора, които не мислят като мене, аз съм готов да простра ръка, — даже не пропущам никога случая да блавидетелствувам уважение към съперниците си, когато те са искрени и знаят да се държат благопристойно.

Ала на хора които „чувствуват с ятагана си и разсъждават с юрука си“ — според израза на Michelet, — аз не гледам другояче, освен като на клетници и изстъпленници, чието място е в болницата или в тъмницата!

Осветлете съвестта на вашия приятел, господине Кепов.

Ако имя грях у мене — това е моето прекалено миролюбие. Една зъмя се е скрила в кошница, пълна с яйца; аз щада яйцата, та покрай тях щада и зъмята!

Да, това е моето прегрешение! Аз вярвах в човешката естествена доброта, вярвах в неприкосновеността на всяка правота, — па мислех, че доброта и правота, рано или късно, ще надделеят! Забравил бях тези грозни и тъжовни думи на Волтера: „Etre bon? Cela n'est possible que dans une humanité boule!“ (Би трябвало човешината да бъде добра, та и ние да бъдем добри!)

В всеки случай, Господине, не е моя вина, ако в Македоно-Одринската Организация изобилствуват крайните елементи, екзалтираните младежи. Не съм отговорен ази, ако — в сферата на македонствующите ратоборци — се виждат твърде често такива феномени: върлост дива, неизцериемо скудоумие, ламтеж за плячка, стремеж към тунейдство и лесно живуване, сектантски дух и ежби, произходящи от разномислие, весчасно подриванье и дисциплината, организирано самоизреблиение!

Единствената последица на тези язви е нашето изнемощение, — а пък от нашето изнемощение, както знаете, се ползват само Турците!

Впрочем, излишно е да ви говоря, Господине, за извора на злото, в Македонските работи; *оглашение* не е потребно за *бившия мой колега*; той е *огласен* в всичко. . . .

Но ако немам какво да кажа на Кепова-революционер, позволете ми да се възползувам от тоя случай, за да побеседувам с Кепова-вестникар.

Вестникарството е една свята мисия, Господине. Публичният Наставник — щом вземе перо в ръка — свещенодействува. Уверени ли сте напълно, че винаги сте опазяли своята независимост в газетарското си поприще?

Мен се чини, че вий не знаете да се пазите от подривачите на всеки нравствен поредък, — от своеобразните онези патриоти, които владеят само два занаята, — да хайтуват и да хайдутуват!

За кръчмарските великани, за онези лъже-освободжачи, които се перят и кълчат с плоска в ръка, иставряяние и окопитване нема, уви! Те са осъдени да се вардалят непрестанно в локвите на порока, и да си джубуркат устата — в време на оргия — с това възклицание: „Ще я освободиме, *пушцината!*“ Характерът, или по-добре *търсата* на подобни хора е да правят от всяко дърво стрела; вий сами признавахте това едно време. Защо сега вестник *Изгрев* е станал закрильник на подобна пасмина?

²⁶ Иван Кепов (1870—1938) — учител, обществен деец, публицист и историк, свързан с освободителното движение на българите в Македония.

²⁷ „Изгрев“ — вестник, издаван в Кюстендил, който се бори против върховистите в македонското движение. Негов редактор-стопанин е Ив. Кепов, а Ив. Димитров е бившият му издател.

Да, Господин Кепов, вий често ни нападате. Ала, както знайте, критиката за нашите дела е явна, — а пък нашите дела не подлежат на разглашаване! От нас, поне, се изисква бемолвие, — тайната е задължителна за нас, — налагат ни я.

Нелепица, ще речете. Добре! И аз, мисля тъй, — нелепица! Или и дела и критика трябваше да бъдат тайни, — или пък и дела и критика трябваше да бъдат явни!

Не разбирате ли, Г-не, каква суверенна злост и суровщина, каква неимоверна и неизгладима несправедливост е да силите укори върху *немия*?

Мога ли аз, например, да излезна — в печата — с обвинителен акт против стотини хора — и да компрометирам бъдността на организацията — като извади на яве техните хищничества?

Il y a des vérités dangereuses (говори най-великия историк в 19-ий век, Michelet) — il y a des vérités dangereuses qu'il ne faut pas dire, — et c'est une trahison de les révéler à l'Europe!²⁸

Как да разправя, например, че скудоумни някои сектанти, — от категорията на онези Тонковци, които искат да разбият седем империи с едно черешово топче, — дохождат понякога до такава самолюст или изпадат в такова вилнеяние, щото издават *смъртни присъди* един против други, — и искат от В. М. О. К. материални средства, за да „*приложат в изпълнение*“ (както думат сами те) своите присъди?

Как да разправя хиляди подобни работи? Как да разправя в печата ужасната история на македонствующи някои праматари, — за които парата нема миризма даже, когато лежи на смета, — и които, уж с святи цели, изтръгнували са силом полици и записи от ръцете на беззащитни писарчета и секретарчета?

Документите са пред очите ми, в тай минута, Г-н Кепов! Давам ви тържествено обещание че, в бъдния М.-О. Конгрес, всичко ще бъде извадено на яве: подобно решение е взето вече, — и безвъзвратно взето, макар късно!

Ала още веднъж, питам ви, това за печата работа ли е?

За печата работа ли е да разправям за онези волни месити и безволни посредници, които се реят и шурат ту в една крайнина, ту в друга, които не са ни с гаргите гарги, ни с гълъбите гълъби, но еднакво пакостят, чрез грабителството си, и на гарги и на гълъби?

Потрайте, Г. Кепов! Ако ще трябва да се операт непраните дрехи на Макед. организация, — нека тая операция да стане в Конгреса!

За сега, послушайте ме. Ний получихме, моите другари и аз, един редовен, един автентичен, един неоспорим мандат от миналия конгрес.

За да можиме да вършиме работа, трябваше всякой и всички да зачитат тоя мандат! Трябваше всякой и всички да ни направят *кредит от време, кредит от бели дни*, както думат френците, кредит от една година например, — за да видят какво ще извършиме, какво сме способни да извършиме!

По-горе, в началото на това писмо, говорих за търпимост; подир търпимостта, най-великата социална добродетел, без всяко съмнение, е дисциплината, безкрамолната и плодотворна дисциплина.

Аз отказвам да споря по революционни въпроси с човек, който не знае, че успехът на *Карбонаризма*, на *Маццинизма*, на *Гарибалдовщината*, и на всички революционни движения в Италия и другде в Западна Европа, се дължи изключително на дисциплината, на *желязната дисциплина* както дума Гарибалди! (Глед. Мемоарите на Гарибалди.)

Принципът на желязната дисциплина е осветен и от статутите на Македоно-Одринските дружества. Тамо е казано, че всяко предназначение на дружествата трябва да бъде подложено на оценката и одобрението на Върховния М.-О. Комитет.

Безполезни опътвания!

В същност, дисциплина има толкова в Макед.-Одр. организация, колкото целомъдрие има в един панаир!

Още от първия ден, цял сонм искатели на първенство, цял рой ревнителни на приходоносно бездействие, цяла папlach желатели на евтина и безопасна Кралимарковщина, — лавнаха ни, с цел да ни зашемадят, обезсилят, — па най-подир и да ни заместят.

Лай и вой. Тук лаят от зловолне, — там вият от безволне.

²⁸ Има опасни истини — има опасни истини, които не трябва да се казват, — и предателство е да ги разкриеш пред Европа! — (фр.).

Z... е книжар. Не купуваме от него хартия и мастило, псува ни.

X... е типограф. Не печатаме у него *Реформи*,²⁹ обявява се за наш антагонист.

У... е газетар — от пасмината на мръснодумците. Не му даваме субвенция, почва да ни хули.

I... е тоже драскач. И нему отказваме парична помощ, и той сили върху ни ругатни.

Ето ги нă, — недоволните.

И други хиляди има, тям подобни...

Направих една обиколка, напоследък, из провинцията.

Постарах се, насякъл, да докажа на македонствующите елементи, че мен е невъзможно да управлявам Македон.-Одр. организация — при сегашната връя и дандания, — че моралната разюзданост и политическата разгашеност ще ни отведат в бездънна яма. — че в революционна работа не може да се търпи спор, сбутня, опозиция, — че ако идейната борба и разногласието са плодотворни в общественния живот, — в революционната работа, наопаки, е потребно абсолютно единомислие, — и прочее...

Призив в Сахара!

Слушайте, Г. Кепов, какво видях. Съберат ли се сто души на едно място — то са сто мнения, а не деветдесет и девет! Съберат ли се на едно място десет души — то са десет мнения, а не девет.

Всеки развява байрак, самостоятелно; всеки си има своето гледище, своята програма, своите статут; — всеки е капитанин, — редници нема!

Явиха се пред мене момчишлаци и хлапаци, и ми казаха: „— Вашит план не е добър; ний имаме други план, по-добър!“

Един двайсетгодишник, бледав малокос от онези, които носят, в Франца, презрителното име blanc-bec³⁰ — дойде при мен, в град С... и ми рече:

„— Тая работа не върви добре, байно...“

„— А как да се работи?“ — попитах го аз...

„— Аз както мисля! Слушайте монте съвети!“ — отвърна лигавия школьник!

Такива са у нас понятията за дисциплина!

Ювенал, сякаш, за нас е казал: Tot capita — tot sensus!³¹

И ето как, — от 1 Януарий до 31 Декемврий, — моята роля в Макед.-Одр. Организация е била, е, и ще бъде тая: да усмирявам повилнелите, да примирявам скараните!

Не мирясаха нито три дни, — не ми дадоха нито три месеца свободно време — за работа...

Много пъти съм думал на тая маса македонствующи антагонисти: —

„— Ради Бога, Господа, кажете ми кога ще настъпи стачка за беснотията, — определете ми само два месеца, — Януарий и Февруарий, например, — или Юний и Юлий, — или Октомврий и Ноемврий, — през които два месеца ще заговеите от поържни, ще се оттеглите от бойното поле на клеветата, — па ще ме оставите да върша сериозна работа...“

Невъзможно! Говоря на людие, които чуват, но не слушат; а от тая глушина по-лоша нема...

И като че не ми стигаше това пържение в българския пандемониум, — трябва да получавам писма изобличителни и от учащата в странство българска или македонска младеж, — от Брюк селската студентска дружина, например!

Тези милотики бозайници ми пишат, че от сега нататък нема да ме поддържат — ни в дела, ни в замисли и помисления...

Я гледай ти!

Живей четридесет и пет години в обществото, печеди знание и опитност, изучавай човешката натура, човешкото сърце, изучавай общата история и миналото на сънародниците си, изучавай гения на племето си, духът на времето си, — за да дойде най-послед един *школски кълвач* и да ти каже: „— Не разсъждаваш право!“

... Па имаме и друга една язва, Господине, имаме и друга проказа, в Мак.-Одр. организация... (Покойният П. Р. Славейков думаше: Една беда не е беда, две беда не са беда, три беда — цяла беда!)

Сещате се, че искам да говоря за терористите, анархистите.

²⁹ Вестник „Реформи“ — орган на Върховния македono-одрински комитет. Редактор Д. Ляпов.

³⁰ С жълто по устата — (фр.).

³¹ Колкото глави, толкова мнения! — (лат.).

Ах, то са хора-тридафили, то са революционери-амури!

Догмата най-напред. За тях социалната единица е индивидумът, а така също и социалната сила. Общество? Дим! Ако добрува всеки индивидум отделно, ще може и обществото да добрува! Социалистите казват, че частното благо ще се породи от общото благосъстояние. Терористите-анархисти, наопаки, думат, че за общото щастие не трябва да се грижиме, а само за индивидуалното щастие, — че общото добруване ще бъде резултат на частното добруване на всички членове от обществото. Според анархисти и терористи — индивидуалната воля е свята, индивидуалната свобода е свята, човешката личност е неприкосновена. Анархисти и терористи създадоха един нов израз в политическия език: — *le droit au bonheur!*³²

Толкоз за догмата.

На дело, — *changement de Fabliau!*³³

Тези Господинковци убиват човека за една паница леща!

Човешкият живот бил уж нещо свято; — да, но само когато тяхна милост не срещат никъде прекословие! Наопаки, животът на прекословците е нещо твърде свтнно! Не мислиш като мене, следователно пречиш ми! Пречиш ми, следователно ще те убия!

И чудното е, че тези хора, които толкова мразят прекословците, са живо въплотение на противоречието!

Излишно е обаче да се спирам повече на това явление: разницата между учението и действията.

Излишно е тоже да обяснявам вследствие на какви народни въртежи и социални кипежи тъй много са се разплодили у нас теоретичните на Ятагана и практикантите на бокса.

Ще отправя само следното питанье към всички любители на кръвнина:

Народът не е с вас. Грамадното болшинство от македонските дейци — ви осъжда, мрази вашата доктрина, страни от вас. Защо се опитвате да обсебите това, което не е ваше, да обгърните това, което нема нищо общо с вас? Защо се стремите да конфискувате една организация — в която вий сте чужд, неестествен, разноцветен, разноразделен елемент?

По таква съображения Армeнските революционери, едно време, се разделиха на две дружества: Хинчак и Дрошак.

Разделете се и вий от нас, Господа Български боксисти!

Вий ще бъдете Български или Българо-Македонски Хинчак, — ний ще бъдем Български и Българо-Македонски Дрошак, па толкова!

Разцеплението, когато изхожда от принципална разлика, не е катастрофа!

Разцеплението е зло само, когато носи характер на обикновена бутаница, на улична свада, на котерийна ненавист!

А между хора свестни, които обаче не се кланят на еднакво божество, — които не би могли, до изтечението на столетията, да се съгласят и сдружат, — разцеплението е ползотворно, то се налага, то е неизбежно, то е необходимо!

... Било то било, чуйте моето заключение, Господине. . .

Първо. — При сегашните раздори, — нашето дело не само не е полезно, но е и вредно!!

Македонската организация не е такова нещо, за което да можем да кажем:

„— Ако нема добро от него, баре нема и зло!“

Не! В работа като нашата щом нема добро — има зло!

А злото, — аз ви го казах: от нашите ежби произлиза слабост, а от нашата слабост се ползува Султана!

Второ. — България ненавижда терористите. Терорът е стихия всекому омразна. Да искаме да правим преврати в човешината, — чрез ян-кеседжийство, — това е идеал на разслабени софисти. Поради това, поклонниците на ятагана трябва да разберат, че тяхното върховенство се свърши! . . .

Да, помнете ми думите: всичко може да стане в Макед. Организация, само едно нещо е невъзможно, един феномен само е завинаги осуетен: — възкресяването на насилията:

Аз ще се оттегля от всяко водителство.

Но никога вече, — да, никога вече, — начело на организацията нема да се завърнат създателите и панегиристите на човешката скотобойница!

³² Право на щастие! — (фр.).

³³ Промяна на фабулата! — (фр.).

Dixi!³⁴

Приемете, уважаемий Господине, изражението на моята неизменна почит,

Ст. Михайловски
Председател на Върховния
Макед.-Одр. Комитет

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 9а

До семейството на Георги Петрович

10.

София, 4. VI. [1902]

Много здравье. Защо се замълчахте. Аз нема да права обиколка. Как е Дорито?³⁵ Леля Райна³⁶ го прегръща, аз също — Свако

Стоян.

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 17, л. 1

11.

19-VI-1902 София

Доренци,

Леля ти Райна те целува, а така също и аз те целувам. Много здравье да кажеш на баба си Тодорица, и на дяда си Георги³⁷. Щели да идват в София, а пък ти няма още. Какво чакат, че не тръгват?

Твой свако, Стоян

За Дорито.

Кажи на дяда си, че ако ще дойде за бани — сега му е времето; — заедно ще идим на Горна-Баня.

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 9, л. 2

12.

[13. IX. 1902 г., Херкулесбад]

Дойдохме вече в Херкулесбад (Мехадия) и Райна почна да прави бани. Сезонът е напреднал, но не вреди. Ще прекараме тука най-малко един месец. Дорито какво прави? Купих му една великолепна играчка Поздрав на всинца ви. Райна е добре. Цалуваме ръка на мама.

Стоян

Адрес:

Hongrie
Herculesbad
хотел Marsavella

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 17, л. 3

³⁴ Казах! — (лат.).

³⁵ Племенница на Михайловски.

³⁶ Съпругата на Михайловски.

³⁷ Тъщата и тъстът на Михайловски.

[13. IX. 1903 г., Будапеща]

Доре, слушай баба си, и бъди търпелива: ний скоро ще се върнем. Нося ти хубави играчки.
Свако ти Стоян

Поздрави и цалуни за нас баба си и дядо си.

Ст.

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 17, л. 2

14.

20-III-1908

Богданке,³⁸

Получих пратката: Благодаря от все сърдце на мама и на тебе за хубавия *сюрприз*. Поздрав до всица ви — и цалувки на децата.

Вес ваш

Стоян³⁹

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 8

До Христо Олчев

15.

Уважаемий г. Олчев,

При всичкото ми желание да устоя на думата си, виждам се принуден да ви поискам съгласието за ново отлагане на нашата книжовно-издателска работа.

Причина за това отлагане има само една — но е уважителна: болен съм. Тая година прекарах всевъзможни тревоги и беди — и страдам от нервозен упадък. За сега не бих можал да приема каквато да бъде работа; имам нужда от още малко почивка — още един месец.

Не ми се сърдете. Думата ми е дума; нашата спогодба си остава в сила; аз бързам много повече от вас, но, nul n'est tenu à l'impossible,⁴⁰ думат френците.

14/VIII 1904

София

Ст. Михайловски⁴¹

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 16

До К. Гаврилов

16.

Почит. господине Гаврилов,

Най-почитателно ви моля, г. Гаврилов, да се разпоредите да ми се даде справка: вдигнат ли е запорът на поръчителя ми, т. е. обезсилено ли е поръчителството по углав. дело, заведено против мене в качеството ми Председател на В. Мак. Одр. Комитет.

София, 3. IV. 907

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 5

³⁸ Богдана Петрович, по мъж Иванова — сестра на съпругата на Михайловски.

³⁹ В архива на Михайловски се пазят още няколко илюстрирани картички, адресирани до д-р Никола Иванов — съпруг на Богдана Петрович — с лаконичен текст: „Една кола цалувки от свако Стоян“, „Христос воскрес!“ или само „От свако Стоян“.

⁴⁰ От никого не може да се иска невъзможното — (фр.).

⁴¹ На гърба на писмото има следния текст: „г-н Михайловски. Съгласен съм. С уважение Хр. Олчев“.

17.

Костенец-баня, I-VIII, 1907

Костадине, утре — четвъртък — ще си дода в София; пригответе ми стаята (изметете я и я измийте). Иди при Г-на Ст. Цанкова⁴² — и му кажи, от моя страна, да бъдат готови — за утре вечер — и двете коректури. Идете с пенсионната книжка в град. съвет, заран, — и свършете и тая работа. Аз ще дойда с бързия трен (в 6 час. веч. ще бъде в къщи), Оставих завръщането си за утре — защото днес, сряда, съм обещал да придружа едни Господниковци в гората.

Болният чичо

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 10, л. 1

18.

Коста,

Писах ти миналия понеделник. Днес е петък — и още не ми си отговорил. Какво значи това нехайство? Какво стана с двете поправки в списанието?

Какво направи с моите поръчки? Господин Ст. Цанков идва ли у дома, — донесе ли коректура? Защо не ми е пратил последната коректура (статията за Църк. Вестник) тука в Костенец?

И нему — Ст. Цанкову — писах; защо и той не ми отговаря?

Много съм сърдит.

Дядо Стоян

17-VIII-1907, Костенец

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 10, л. 2

19.

27-VIII-1911,

Нова Загора

Хотел България

Коста, потърси в София Доктора Момчилова⁴³ — (Еленски лекар, който трябва да се намира в столицата сега) — и му поискай, за мене, рецепта за спиране на кръвоизхвърляние. Той ще разбере за каква рецепта се касае. Той ме лекува много успешно, преди три години, в Елена. Церът беше за вътрешно употребление.

Аз прекарах — тука в Нова Загора — една грозна болест — *malaria* — в най-тежката ѝ форма. Пет деня бях като смъртник и пищах от болки. Докторът — Градският лекар Танев — едва смогна да ме окопоти и избави — с ледове и с инжекции от морфина. В стаята ми, на масата, не се вижда друго нещо, освен кутийки и шишета с церове. Днес се разплащам на аптеката. Това е то — стар човек да върши младежки подвизи!

Тук има един млад господин, 28—30 годишен, Харизанов,⁴⁴ Ново-Загорски мировий съдия. Щом се научи, че боледувам — дойде при мене, в хитела, и не се помръдна от леглото ми; церове той ми дава, той ме облича и съблича; — а нощно време спеше при мене — на второто легло — да ме нагледва!

⁴² Стефан Цанков (1881—1965) — богослов и юрист, доктор по църковно право, академик. Участва в редактирането на „Църковен вестник“, на който Михайловски сътрудничи активно през периода 1907—1912 г.

⁴³ Христо Момчилов (1873—1928) — известен лекар и дарител от гр. Елена.

⁴⁴ Иван Харизанов — юрист, публицист и общественик, съпруг на поетесата Екатерина Ненчева.

Също правеха жена му и балдъза му — госпожица Пенчова. Те идеха постоянно да ми услужват. Госпожица Пенчова ми прави няколко пъти масаж — по врата, по плещите и по гърба — от който масаж добих голямо облекчение.

Не мога се изплати докле съм жив на тези хора. За първи път виждам у България подобна братовщина.

Сега — чини ми се, че с тях съм приятел от няколко десетки години насам.

Госпожа Харизанова не е друга, освен познатата българска писателка Ненчова; тя скоро е омъжена за Харизанова.

Аз съм на квартира в Хотел България; ще се побавя в Нова-Загора още 5—6 дена; ако ми стане съвсем добре, ще ида в Костенец — ако не, ще си дойда в София.

Поздрави на всинца ви,

Стоян

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 10, л. 4—7

20.

1-IX [1911 г.]

Костенец

Коста,

Взе ли пари от Витошка Банка? — Хонорара от вестника не взимай за сега. Помнете какво ви поръчах за новите кираджии, на долния етаж (условия: псе, пияно и пр.).

Стоян

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 10, л. 3

21.

Коста, аз ще остана още няколко дни тука; тукашният въздух много ми помага.

Изпълни точно следните поръчки:

1) Списания, вестници и писма — отправени до мене — да бъдат турени на страна и спазвани;

2) В стаята ми да не се внася нищо — (знаеш по коя причина);

3) Утре или в понеделник, може да пратя материял за Църков. Вестник; предай го където трябва — и погрижи се за коректурата;

4) Пращам ти, днес визитна картичка — за да изтеглиш парите от Витошката Банка; платете, където трябва — и пастрете остатъка) — защото имам да плащам десетина визити на Ново-Загорския лекар, — а исто тъй и на аптекара в казания град; при това ще трябва да платиме и на г. Кръстева 100 л.

5) Хонорарът от Църков. Вестник нема да се поиска — до моето завръщане в София.

6) Нарезете дървата незабавно — и ги приборете.

7) Не допускайте — в долния етаж — кираджии, които би имали дребни деца, пияно и куче.

2-IX-1911

Костенец

Вила Шоп-Николов.

С поздрав до

всинца ви,

Стоян

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 10, л. 8—9

До Христо Момчилов

22.

Уважаемий господин Момчилов,

Благодаря ви от все сърдце за медицинските наставления, които ми дадохте вчера.

Днес съм по-добре, и заминавам за Търново — от където ще се завърна след няколко дни.
Нема никога да забравя, че в родния си град намерих един медик, който е едновременно отличен джентилмен — и ви моля да помните, ако дойдете някога в столицата, че моята къща ще бъде винаги отворена за вас.

Приемете израза на моите най-горещи благопожелания и симпатии,

15-V-1908

Елена

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 15

До Алескандър Паскалев

23.

Уважаеми Господин Паскалев,

Имате право: у дома имало вече една книжка от последния номер на Съвременна мисъл. Връщам ви книжката която ми дадохте вчера. Сприказвахме се — не помня кога беше — за някои мои литературни трудове — неиздадени още. Когато дойдете при мене, някоя вечер — на чай — ще поговориме отново за тези работи. Нали?

30-IX-1910

С поздрав,

Ст. Михайловски

Post Scriptum. — Повторно ви моля да кажете на Г. Ил. Янулов⁴⁵ — когато се срещнете с него — че сега за сега не ще мога да се отзова бързо и прилежно на поканата да държа лекции: здравето ми е скверно. Па страдам и от преумора.

СМ

НБКМ—БИА, II. Г. 392

24.

Уважаеми Господин Паскалев,

Държа много щото никакви сборки и списания да не отбелязват името ми в списъците на своите сътрудници.

Ще ви обада — когато се срещнеме нягде — какво ме заставя да постъпям така.

Моля ви, прочее, да премахнете моето име от Номенклатурата на вашите дописници или сътрудници — тъй както тая номенклатура фигурира върху кориците на „Съвременна мисъл“.

Моля ви да направите това заличаване още от идящата книжка; в случай че кориците ви са напечатани вече — ще имате добрината да ги препечатате, без името ми; — и това, разбира се, ще стане на мои разноски.⁴⁶

София

8/VI. 1911

С приятелски поздрав

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, II. Г. 394

25.

П. Слав. Кървава песен, 2 тома.

Кир. Христов, Химни на слънцето.

Яворов, При полите на Витоша.

⁴⁵ Илия Янулов (1880—1962) — социолог, икономист, юрист.

⁴⁶ Михайловски е споменат между редовните сътрудници на сп. „Съвременна мисъл“ в кн. 9, год. I, а в кн. 8, год. II от 30. X. 1911 г. името му вече липсва. Последните негови печатани творби в списанието са в кн. I, год. II (28. II. 1911 г.).

Моля да ми се пратят днес още тези книги — и да се отбележи тая пратка на сметката ми.

17-IX
1911

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, II. Г. 393

26.

15/VI. 1912

Уважаеми господин
Паскалев,

Няколко мои книжовни произведения — публикувани в вашето списание (една студия в проза, разни стихотворения) — останаха до сега нехонорирани⁴⁷.

Зная че сте твърде редовен в хоноруването на сътрудниците си — та вярвам че и с мене ще побързате да изравните сметката си.

За нищо на света не бих се решил — в друго време — да ви пиша подобно писмо; ала — в този период на годината имам винаги потреба от фондове — та счетох за уместно да ви побезпокоя немножко.

С приятелски поздрав
Ст. Михайловски

Post-Scriptum. — Може-би, ще имаме пак случай да работиме заедно; догдето има книгоиздатели — *ще има и книжовници*. . . .

НБКМ—БИА, II. Г. 395

27.

2. I-1915

Всеотрицанието е любимата игра на младия български мъдрувач. Той не разбира, че периодът на събарянето се мина — в сферата на волната философска мисъл — и че вече настъпва периодът на граденнето.

Не разбира той това — и се за разрушение бленува.

И в това си повсеминутно и зловредно бленуване — той вече похаби, той вече прахоса каквото имаше чисто и здраво в сърцето му и в ума му. Сега той чете Хекеля, и ведно с Хекеля величаве егонизма, — търси мощ в мъртвилото!

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, II. Г. 396

До Стефан Стефанов

28.

Господину Стефану Стефанову
Индустриалец
В града

Уважаеми Господине,

Преди няколко време една група млади писатели списва, в столицата един нов катадневен вестник — като ме покани да се поставя на чело на тяхното публицистично дело. Това е в. *Напред*, известен на цялото българско общество.

⁴⁷ Става дума за хоноруването на публикуваните през 1911 г. в сп. „Съвременна мисъл“, чийто издател е Ал. Паскалев, произведения на Михайловски „Кои стават министри в България“, стихотворенията от цикъла „Людокос“ и „Въпросът на въпросите“.

Целта, която си е наложил този вестник — е да обсъжда, по строго научен и обективен начин, всички въпроси, които се намират в тясна връзка с великата проблема за възраждането на българщината.

Днес всеки говори — в нашата злочеста родина — за обнова, за нови пътища и нови хоризонти. И всеки величае благородните начинания: думата *дълг* е общонароден лозунг. Но най-драгоценното духовно качество на гражданина не е готовността да изпълни Своята длъжност — а пълното разбиране в що състои тая длъжност. . . За голямо нещастие, нашите сънародници не са в състояние да си дадат ясен отчет върху следното питане: от къде трябва да се почне българското *самопреустройство*. . . В българските умове цари хаос. Предлагат се хиляди рецепти за нов живот — противоречащи една на друга. *Tot capita — tot sensus*, както думаха старите хора, — колкото глави, толкова мнения.

Вести. *Hanped* бе основан с цел да всади морално единство между българите.

Вести. *Hanped* е поставил — като първи параграф в своята програма — превъзнасянето на българските народни интереси — сиреч издигането на българизма над всички други начала, устрем и домогвания.

Моралиното единство между българите може да се осъществи само чрез превъзпитание на воли и духовете, чрез пресъздаване на съвестите. Това проповядва в. *Hanped*. Ний се придържаме о знаменитата социологическа максима на западно европейските мислители, че всяка реформа трябва да почнува от съвестите — *toute reforme doit commencer par les consciences!*

Нашите усилия да създадем колективна психика между българите заслужават, прочее, подкрепата на всеки интелигентен мъж, на всеки ревностен деец.

Тези съображения ме накараха, уважаемий Господине, да ви пиша настоящето писмо — или, по-добре, да отправя към вас настоящия зов, при всичко, че нямам честта лично да ви познавам.

Вам е известно, може би, нашето предложение за основаване безименно акционерно дружество за периодически печат и книгоиздателство „*Hanped*“, с седалище София — и основен капитал 1, 000, 000 лева.

Успехът на това народополезно предприятие зависи изцяло от съчувствието на нашите заможни съграждани.

Аз ви предлагам прочее, уважаемий Господине, да вземете участие в подписката.

Иначе казано, аз ви предлагам да дадете пример от сближаване и съратничество между работниците на мисълта и на перото, от една страна, и от друга страна представителите на българския национален труд, един от които сте вий.

Приемете, уважаемий Господине, изражението на моята дълбока почит

София

Стоян Михайловски

2 Септември 1919

Post-Scriptum. — Като ви предлагам да вземете участие в подписката, аз ви моля, разбира се, да подканите столичните финансови и банкови кръжоци да се присъединят към вас за подкрепление на нашата инициатива.

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 21

До Иван Вазов

29.

Ивану Вазову

в града, улица Раковска.

Всички които мислят и чувствуват като истински българи — готвят се да празнуват великия ден на вашия юбилей. Позволете ми да туря себе си между първите които ще ви поднесат израза на своите най-сърдечни приветствия и сърадания. В тъжните времена, които България преживява, мисълта че е родила син като вас е голямо утешение и насърчение за нея. Ала не само бълг. чест и бълг. слава, не само бълг. възраждане — но още културните идеали на цялото човечество са

винаги намирали, в вашето лице, ней възторжен тълковател и ней предан знаменосец. Живейте за много години, любезний книжовнико, *продължавайте да въплощавате* чест и славата на българското племе.

Стоян Михайловски

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 4^а

До Иван Попов

30.

Уважаемий господин Ив. Попов,

За успеха на моята драма в народния театър аз дължа много на големите достойнства, които проявиха господа артистите: те изпълниха своята задача — сиреч реализираха моята авторска мисъл — с пълна умелост и вещина.

Аз ви моля, прочее, да бъдете — пред тях — тълковател на моята признателност.

Не по-малко съм признателен и вам, загдето — в постановката на моята пиеса — ви проявихте, като режисьор, неуморна енергия, безпогрешна опитност и безмерно усердие; по тоя начин ви утвърдихте в мене убеждението, че за българското театрално дело ще настане светло и плодносно бъдеще.

Приемете, уважаемий Господине, изражението на моите най-приятелски чувства и благопожелания.

11/IX 1922

Ст. Михайловски

НБКМ—БИА, ф. 567, а. е. 18

РАВНОВЕСИЕ МЕЖДУ „ЧУЖДО“ И „СВОЕ“

(За най-новите преводи на прозаични произведения от полски, чешки и сърбохърватски език)

КАТЯ МИТОВА

Съвременното състояние на рецепцията на славянските литератури у нас се определя от общите промени в динамиката на българската култура, но то има и своя — „славянска“ — предистория. С изключение на руската, възприемането на останалите славянски литератури почти винаги е било и продължава да бъде опосредено от превода. Като материализирано взаимодействие между две лингвистични, литературни и — в крайна сметка — културни реалности, преводът е, от една страна, тяхно специфично отражение, а, от друга — явление със собствена, вътрешно обусловена биография. Но за изграждането на един относително по-пълнен образ на преводната литература от славянски езици е необходимо да се вземе предвид — като трето измерение — и читателското възприемане на превода, което се явява косвено възприемане на оригинала. Та нали тъкмо това „трето измерение“ осмисля дейността на преводача!

За съжаление поради липса на сериозни социологически и статистически изследвания представата ни за него е откъслечна, което неминуемо води до стилизация на търсения образ. И все пак, макар и стилизирана, триизмерността е по-жива и по-благодарна за моделиране на един кратък отрязък от времето,